

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖВНИЙ ЦЕНТР ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Розвиток професійно-творчих компетентностей здобувачів освіти ЗП(ПТ)О в умовах позаурочної навчальної діяльності з технічної творчості

Ніна АРИЧ, методист
методичного відділу
ХДЦЕВЦУМ

**Розвиток професійно-творчих компетентностей здобувачів освіти
ЗП(ПТ)О в умовах позаурочної навчальної діяльності з технічної
творчості**

(методичні рекомендації)

*Схвалено до використання методичною радою Хмельницького державного
центру естетичного виховання учнівської молоді
(протокол №48 від 23.12.2024)*

У змісті методичних рекомендацій розглядаються завдання і функції позаурочної навчальної діяльності здобувачів професійної освіти, презентуються форми і методи проведення позаурочних навчальних заходів у ЗП(ПТ)О, подаються основні аспекти формування ключових компетентностей учнів (вихованців) в процесі позаурочної діяльності з технічної творчості.

I. Мета, завдання і функції позаурочної навчальної діяльності здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Позаурочна робота – складова освітнього процесу закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О), одна з форм організації вільного часу здобувачів освіти. Позаурочна робота – це особливий освітній простір, в рамках якого розв’язуються завдання не тільки соціалізації, але й індивідуалізації особистості. У позаурочній роботі забезпечуються можливості для вільного вибору і освоєння здобувачами освіти додаткових освітніх програм, які близькі їх нахилам, відповідають внутрішнім потребам, допомагають задовольняти інтереси, розвивати творчий потенціал тощо.

Мета позаурочна діяльності у закладах професійної освіти – розвиток пізнавальної та творчої активності здобувачів освіти, формування стійкого пізнавального інтересу до дослідної діяльності, реалізація диференціації та індивідуалізації навчання.

Позаурочна навчальна діяльність – це продовження «уроку» та її необхідно проводити з урахуванням усіх принципів, правил, методів та прийомів, які стосуються урочної форми, але із створенням умов неформального спілкування педагога та здобувачів освіти (учнів, вихованців).

Завдання позаурочної навчальної діяльності:

- поглиблення міжпредметних зв’язків за рахунок використання сучасних засобів обробки, збереження, передавання інформації шляхом використання ІКТ;
- посилення практичної професійної спрямованості знань, одержаних у межах урочної діяльності;
- впровадження інноваційних форм і методів, STEM-освіти у професійну підготовку;
- формування стійкого пізнавального інтересу здобувачів освіти до пошуково-дослідної діяльності; технічно-конструкторської та інших видів творчості;
- удосконалення комплексного методичного забезпечення викладання предметів та професій.

Будь-яка форма позаурочної навчальної роботи передбачає вирішення організаційних завдань. Існують узагальнені алгоритми організації різних видів позаурочної навчальної роботи, які стали традиційними і використовуються

педагогами: гуртки технічної творчості, семінари, творчі звіти, проєкти, професійні конкурси, вікторини тощо. Завдяки різним формам позаурочної діяльності, в яких заздалегідь закладається необхідність взаємодії учасників, відбувається формування норм соціальних та професійних відносин. Для успішної роботи педагог повинен вміти прогнозувати кінцевий результат позаурочної навчальної діяльності здобувачів освіти, оцінювати результативність, коригувати зміст, форми і методи подальшої позаурочної навчальної роботи. Організація позаурочної діяльності здобувачів освіти передбачає розроблення планів і програм різних заходів, ведення облікової документації, здійснення контролю за відвідуванням учнями (вихованцями) гуртків, занять позаурочної навчальної діяльності.

II. Форми і методи проведення позаурочних навчальних заходів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти

За цілями і характером виконуваних завдань **форми позаурочної навчальної діяльності** у закладах професійної (професійно-технічної) освіти можуть бути класифіковані таким чином:

1. Виставки, виставки-конкурси науково-технічної творчості організують для підвищення пізнавальної активності здобувачів професійної освіти, залучення учнів до науково-технічної, конструкторської, проєктної, винахідницької та пошукової діяльності; створення та розвитку STEAM-середовища в закладах освіти. В закладах професійної (професійно-технічної) освіти практикують проведення виставок за відповідною тематикою (номінаціями), а саме: *«Технічні навчальні посібники»* (динамічні електричні або електромеханічні стенди; діючі прилади і пристрої, макети або моделі механізмів, що несуть інформацію про принципи роботи пристрою або про взаємодію його елементів; модернізоване лабораторне обладнання; пристрої, що раціоналізують трудові процеси у навчально-виробничих майстернях, лабораторіях і технічних гуртках; тренажери); *«Техніка майбутнього»* (STEAM-проєкти, автоматичні пристрої, роботи, авто-моделі тощо); *«Художньо-технічна творчість»* (художня обробка дерева, гончарство та художня кераміка, вироби з металу, вироби з природних матеріалів, інші сучасні техніки виконання); *«Технічні науки»* (радіотехнічні та радіоелектронні діючі моделі приладів оригінальної конструкції, електронні вимірювальні прилади, освітлювальна техніка; технологічний інструмент, мініатюрні моделі та макети верстатів і

промислового обладнання, прилади та обладнання, які покращують технологічні процеси); «Архітектура і будівництво» (макети та проекти всіх видів споруд, будівель, будівельних комплексів, фрагментів вулиць та міської забудови, та ін. з елементами ландшафту або без них). Зазвичай виставки, виставки-конкурси проводять відповідно до розроблених Умов (програми), які затверджуються наказом директора по закладу освіти та відображають такі основні розділи: цілі та завдання; організація та проведення (оргкомітет, журі виставки); учасники; номінації виставки; документація; вимоги до експонатів і розробок; визначення та нагородження переможців.

2. Конкурс професійної майстерності – це форма професійного змагання, найбільш ефективна форма впровадження передових прийомів і методів праці, нової техніки і прогресивної технології, підвищення рівня професійної підготовки, виявлення кращих індивідуальних показників, підвищення інтересу до професії та її популяризація.

Мета проведення конкурсів фахової майстерності серед здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти - підвищення рівня їх ключових компетенцій з професії, посилення інтересу до поглибленого вивчення предметів професійно - теоретичної підготовки та удосконалення практичних умінь і навичок, виявлення та розвиток обдарованих учнів.

Основними завданнями конкурсів фахової майстерності серед учнів ЗП(ПТ)О:

- стимулювання професійного самовдосконалення учнівської молоді;
- розвиток творчих здібностей обдарованої молоді;
- моніторинг рівня професійної підготовки майбутніх фахівців;
- підвищення рівня викладання спеціальних дисциплін, фахової підготовки здобувачів освіти;
- відбір учасника чи формування команд для участі у конкурсах різного рівня (на рівні закладу, регіональних, всеукраїнських).

Для проведення конкурсу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти створюються організаційний комітет, журі конкурсу, профільна методична комісія та робочі групи.

В обов'язки організаційного комітету входять питання щодо підготовки проекту положення конкурсу, забезпечення необхідних умов для проведення та оцінювання. Організаційний комітет конкурсу повинен розробити критерії оцінювання кожного із турів (теоретичного та практичного) конкурсу, оціночні відомості для членів журі. Розробка, обговорення та погодження умов/завдань конкурсу повинні відбуватися на засіданнях профільних методичних комісій, робочих груп, організаційного комітету. До цього процесу доцільно залучати представників замовників-кадрів, провідних фахівців підприємств та соціальних партнерів. Зміст і складність теоретичного завдання та практичної роботи повинні відповідати навчальним програмам з професії відповідно до періоду навчання. Для проведення конкурсу необхідно створити окреме положення про конкурс, яке затверджується наказом та відображає всі основні моменти:

- загальні положення – мета, основні завдання та етапи проведення конкурсу;
- учасники конкурсу – кваліфікаційний рівень, можливі обмеження, документи для допуску до участі;
- порядок організації конкурсу – організаційний комітет та журі (склад може затверджуватись окремим наказом);
- програма конкурсу – теоретичний, практичний, заочний та інші тури з описом завдань кожного туру та критеріями оцінювання;
- визначення переможців конкурсу – умови за якими учасник визначається переможцем, нагородження переможців.

3. Предметні тижні та професійні фестивалі – це комплекс позаурочних освітніх заходів, спрямованих на поглиблення та поширення знань з навчальних дисциплін, розвиток професійно-творчих компетентностей майбутніх фахівців, впровадження в освітній процес новітніх технологій виробництва, збагачення науково-методичного досвіду педагогів ЗП(ПТ)О. **Метою професійних фестивалів (днів, тижнів)** є можливість реалізації технічних ідей конкретної галузі виробництва чи сфери послуг у професійну підготовку, підвищення професійної мотивації учнівської молоді, обмін досвідом серед закладів професійної (професійно-технічної) освіти регіону. **Предметні тижні** у ЗП(ПТ)О проводяться як з одного навчального предмета, так і з декількох суміжних, причому зміст заходів має бути тісно пов'язаний за змістом з основним програмним курсом професійно-теоретичної підготовки. Їх завданнями є стимулювання зацікавленості до активної пошуково-дослідної та творчої

діяльності, сприяння навчальній, громадсько-організаційній діяльності. Організації та проведенню предметних (професійних) тижнів передують розробка їх програм, відповідно яким реалізуються різноманітні форми: виставки, вікторини, предметні олімпіади, конкурси на кращий проєкт, інтелектуальні ігри, презентації, індивідуальні та групові конкурси, професійні квести і кейси, зустрічі із роботодавцями та видатними представниками робітничих професій, дискусії і брифінги.

4. Майстер-клас – це інтерактивна форма проведення сучасного уроку (заняття гуртка), яка базується суто на практичних діях, у процесі яких відбувається передача педагогом власного досвіду та професійної майстерності, демонстрація ним творчого розв'язання певного навчального завдання конкретного або проблемного характеру. Готуючись до майстер-класу, педагогу слід звернути увагу на те, що на даному занятті головним є не стільки повідомлення нової навчальної інформації, скільки презентація продуктивних способів (прийомів, методик, засобів) професійної діяльності.

Майстер-клас – це, насамперед успішна технологія компетентного фахівця, доступність для учасників та інтерактивність.

Завдання майстер-класу:

- передача педагогом свого досвіду шляхом прямого і коментованого показу послідовності дій, методів, прийомів і форм професійної діяльності;
- спільне відпрацювання методичних підходів педагога і прийомів вирішення поставленої в програмі майстер-класу проблеми;
- рефлексія власної професійної майстерності учасниками майстер-класу;
- надання допомоги учням (вихованцям) у визначенні завдань саморозвитку і формуванні індивідуальної програми самоосвіти та самовдосконалення.

Етапи проведення майстер-класу:

1. Презентація досвіду педагога - стисла характеристика основних ідей технології та результатів досягнення у роботі.
2. Мотивація (індуктор) - прийом, що забезпечує «уведення в проблему»; згорнутий зміст теми, доводиться результативність діяльності, яка свідчить про ефективність технології; визначаються проблеми та перспективи в роботі педагога.

3. Соціалізація - описується система заходів у режимі технології, що презентується; визначаються основні прийоми роботи, які педагог буде демонструвати учням (вихованцям), демонстрація прийомів ефективної роботи; презентація всім учасникам майстерні проміжного, а потім й остаточного результату роботи.

4. Моделювання (реконструкція) - учасники майстер-класу виконують самостійну роботу в режимі технології педагога.

5. Афішування - представлення виконаних робіт на загальне обговорення.

6. Рефлексія - активізація самооцінки та самоаналізу з приводу діяльності на майстер-класі.

Особливості організації діяльності здобувачів освіти: творча, пошукова, дослідницька діяльність; поєднання групової та індивідуальної форм взаємодії; самостійність і право працювати в особистому темпі на всіх етапах; право на власну думку, право на помилки. *Особливості організації діяльності педагога:* специфіка діяльності не в поясненні матеріалу, а в пред'явленні завдань, що орієнтують учнів на самостійну діяльність щодо набуття нових знань, створенню творчого продукту; підтримка й заохочення самостійності та ініціативності учня; створення доброзичливої атмосфери, відсутність оцінок й оцінюючих суджень; співпраця та співтворчість педагога й учнів; організація діалогу, в якому кожен має право на власні судження.

Основні переваги майстер-класу:

- це унікальне сполучення: короткої теоретичної частини, індивідуальної роботи, спрямованої на придбання й закріплення практичних знань і навичок;

- це двосторонній процес, і відносини «викладач (керівник гуртка) – учень» є абсолютно необхідними. Безперервний контакт, практично індивідуальний підхід до кожного учня (вихованця) – ось те, що відрізняє майстер-класи від всіх інших форм і методів навчання.

Критерії ефективності майстер-класу

Для визначення ефективності підготовки і проведення майстер-класу рекомендовано використовувати такі критерії:

- *презентабельність* – актуальність та практична значимість інноваційної ідеї, рівень її представлення, культура презентації;

- *ексклюзивність* – повнота й оригінальність реалізації інноваційних ідей;
- *прогресивність* – актуальність і науковість змісту, наявність нових ідей, здатність педагога не тільки до методичного, а й наукового узагальнення досвіду роботи;
- *умотивованість* – залучення кожного учасника майстер-класу до активної творчої діяльності;
- *оптимальність* – достатність засобів, що використовуються, їх поєднання, зв'язок із метою і результатом;
- *ефективність* – результативність дій кожного учасника майстер-класу, уміння чітко проаналізувати результати своєї діяльності;
- *технологічність* – чіткий алгоритм заняття, наявність оригінальних прийомів актуалізації, постановки проблем, самоаналізу, самокорекції;
- *артистизм* – піднесений стиль, харизма, здатність до імпровізації, міра впливу на аудиторію;
- *загальна культура* – ерудиція, нестандартність мислення, стиль спілкування, ступінь готовності до розповсюдження і популяризації досвіду роботи.

5. Мета, завдання, форми гурткової роботи

Мета гурткової роботи як однієї із форм позаурочної освітньої діяльності у закладах професійної (професійно-технічної) освіти є: створення умов для творчого та інтелектуального розвитку учнівської молоді, впровадження інноваційних форм і методів, STEM-освіти у професійну підготовку, задоволення освітніх потреб здобувачів освіти шляхом залучення їх до науково-експериментальної, дослідної, технічно-конструкторської та інших видів творчості. Освітній процес гурткової роботи будується за принципами: добровільність, диференційований підхід, урахування індивідуальних особливостей, здібностей, інтересів та нахилів здобувачів освіти. У цьому аспекті гуртки технічної творчості мають ту перевагу, що розкриття творчого потенціалу здобувачів освіти відбувається в індивідуальному ритмі, не прив'язується до високих навчальних досягнень, а спрямовується на підвищення професійного інтересу і розширення набору професійних компетенцій. Результат творчої діяльності здобувачів професійної освіти у процесі гурткової роботи – комплекс якостей творчої особистості, розвиток яких можна розглядати як основні завдання технічної творчості: розумова активність; прагнення добувати знання і

формувати уміння для виконання практичної роботи; самостійність у рішенні поставленої задачі; працьовитість; винахідливість.

Відповідно до технічно-цільової спрямованості та психофізичних особливостей здобувачів освіти ЗП(ПТ)О гуртки, групи та інші творчі об'єднання можна класифікувати за такими профілями (формами): предметно-технічний, виробничо-технічний, художньо-технічний та інформаційно-технічний.

Зміст роботи гуртків **предметно-технічного профілю** передбачає поглиблене вивчення та засвоєння розділів галузей наук; розвиток умінь і навичок дослідно-конструкторської діяльності, створення макетів, моделей та пристроїв, експериментального обладнання, робототехніки. Здобувачі освіти (вихованці) набувають практичних навичок у роботі з джерелами інформації, оволодівають навичками винахідницької, раціоналізаторської та патентної діяльності. Особливого значення у роботі предметно-технічних гуртків набуває залучення їх учасників до роботи у секціях Малої академії наук України.

Виробничо-технічний профіль за змістом своєї роботи спрямований на реалізацію освітньо-професійної підготовки здобувачів освіти. Об'єднує гуртки, в яких із метою профорієнтаційної та професійної підготовки поєднується навчання із виробничою практикою або стажуванням на виробництві. До цього профілю слід віднести гуртки технічної творчості, основами менеджменту та маркетингу, самопідготовку з обраної професії. Гурткова діяльність здійснюється у спеціально оснащених навчально-виробничих майстернях, лабораторіях і кабінетах, галузевих навчально-практичних центрах з впровадження новітніх виробничих технологій.

Важлива роль у навчальній позаурочній діяльності належить гурткам **художньо-технічної творчості**, які об'єднують здобувачів освіти, що обрали своєю професією художні промисли або творчі ремесла: дизайнер, живописець, вишивальник, закрійник, квіткар, перукар, реставратор, фотограф, екскурсовод тощо. Завданням для таких гуртків є розвиток індивідуальних природних талантів особистості, реалізація її естетичних здібностей і художнього смаку, розвиток навичок комунікації.

Інформаційно-технічний профіль гуртків об'єднує користувачів персонального комп'ютера, web-дизайну, програмування та інші, пов'язані з вивченням і використанням сучасних інформаційних технологій; осучаснення підходів до надання STEM - компетентностей здобувачам освіти, формування і

розвиток пізнавальних й творчих якостей, підвищення рівня конкурентоспроможності молоді на ринку праці, створення STEM-простору.

6. Навчальна екскурсія - форма організації освітнього процесу, спрямована на вивчення учнями (вихованцями) поза межами закладу освіти та під керівництвом педагога явищ, процесів через безпосереднє їх сприймання. Така форма позаурочної навчальної діяльності відкриває можливості для комплексного використання методів навчання, збагачує знаннями всіх суб'єктів освітньої діяльності, допомагає виявити практичну значимість знань, сприяє ознайомленню здобувачів освіти з досягненнями науки, техніки, виробничих технологій. Об'єктами навчальних екскурсій є промислові підприємства, лабораторії НДІ, виставки професійного спрямування, заклади вищої освіти. Обов'язковим є аналіз підсумків навчальної екскурсії — усне опитування та використання даних під час наступних занять. За потреби підсумки екскурсії оформлюють у вигляді стенда, плаката, альбому, відеозвіту тощо.

III. Ключові компетентності здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах позаурочної освітньої діяльності

Одним із пріоритетних напрямків модернізації освіти в Україні визнано компетентнісний підхід, який набуває важливого значення, так як переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку у здобувачів освіти здатності практично діяти і творчо застосовувати у різних ситуаціях набуті знання і досвід. Педагог, який застосовує компетентнісний підхід, не виконує роль «ретранслятора» навчального матеріалу, він виконує роль ментора, фасилітатора та організатора освітньої діяльності з безліччю можливостей. Роль здобувача освіти трансформується із пасивного сприйняття й відтворення знань у дослідницьку та самоосвітню діяльність, усвідомлюючи при цьому, що запорукою успішності його подальшої професійної діяльності є прагнення до саморозвитку і позитивна мотивація. Таким чином, до ключових компетентностей здобувачів професійної освіти, формування яких має бути забезпечене в процесі позаурочної освітньої діяльності з технічної творчості належать:

- *пізнавальна компетентність* - оволодіння знаннями у сфері сучасної техніки та технологій, новітніх виробничих технологій; розширення наукового світогляду; поглиблення професійної спрямованості;

- *інформаційно-комунікаційна компетентність*, яка полягає в оволодінні новими інформаційними технологіями та формуванні практичних навичок використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- *практична компетентність* - формування практичних знань і навичок з науково-технічної творчості, конструкторської та винахідницької діяльності, техніко-технологічних навичок виготовлення технічних об'єктів; уміння підготовки та захисту проєктних робіт;
- *творча компетентність*, яка передбачає набуття досвіду власної творчої діяльності; формування вміння самостійно розвиватись; розвиток конструкторських, винахідницьких, творчих здібностей, системного, просторового і логічного мислення, уяви, фантазії; потреби у творчій самореалізації;
- *соціальна компетентність*, яка передбачає розвиток трудової культури, досягнення високого рівня освіченості і вихованості; емоційний та інтелектуальний розвиток; формування кращих особистісних рис (відповідальність, чесність, працелюбство, самостійність), ціннісного ставлення до себе та інших, вміння працювати у колективі; формування громадської поведінки, патріотизму, любові до України.

Позаурочна форма організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти у ЗП(ПТ)О дає можливість всім суб'єктам освітньої діяльності розширити рамки застосування інтеракції для розвитку пошукової, дослідної та творчої діяльності. В процесі позаурочної освітньої діяльності реалізується широкий комплекс дидактичних і виховних цілей, а саме: ефективно та результативно використання інноваційних освітніх технологій; раціональне поєднання різних видів діяльності учнів (вихованців); забезпечення оперативного зворотного зв'язку; надання консультативної допомоги учням з боку педагогів та професійних спеціалістів; позитивний вплив на мотиваційну сферу, стимулювання та формування у здобувачів освіти позитивного ставлення до навчання впродовж всього життя, їх самостійності та творчих здібностей; розвиток комунікативних якостей учнів (вихованців).

За таких умов, діяльність педагогів закладу професійної освіти (викладачів, майстрів виробничого навчання, керівників гуртків, творчих об'єднань) має бути спрямована на виховання соціально активної творчої особистості, якій притаманні активність, творча уява, здатність до пошуку шляхів розв'язання проблем, отримання задоволення від процесу творення та його результатів.

Використанні джерела:

1. Лист Українського державного центру позашкільної освіти (УДЦПО) від 12.07.2024 № 07-18 «Про здійснення освітньої діяльності та забезпечення освітнього процесу у сфері науково-технічного напрямку позашкільної освіти із застосуванням STEAM-підходів у 2024/2025 н.р.»
2. Методика організації позааудиторної навчальної діяльності у ЗП(ПТ)О: електронний навчальний курс /Шевчук С.С.. Біла Церква: БІНПО, 2024 р. 44 с.
3. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2011 року за № 1318/20056 (із змінами) «Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності».
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2024 року № 239, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 19 квітня 2024 року за №571/41916 «Про затвердження Положення про Всеукраїнські організаційно-масові заходи зі спортивно-технічних видів спорту та інших напрямів технічної творчості для дітей та молоді».
5. Організація гурткової роботи в ЗП(ПТ)О/Методичні рекомендації для керівників гуртків закладів професійної (професійно-технічної) освіти. – Ужгород, 2021. – С. 35.
6. Програмно-методичне забезпечення гурткової діяльності з технічної творчості у ЗП (ПТ)О/ Інформаційно-методичний поради́к. – ХДЦЕВУМ, 2023. – С.15.
7. Сліпчишин Л. Підвищення професійної мотивації учнів ПТНЗ в умовах гурткової роботи //Нові технології навчання: науково-методичний збірник/ Інститут інноваційних технологій змісту освіти, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Київ ; Вінниця, 2011. Вип. 67. Ч.1. С. 122–125.
8. Позакласна та гурткова робота як засіб формування професійних навичок: матеріали доповідей (тез) учасників науково-методичної конференції (11 лютого 2021 року) / за наук. ред. кан. тех. наук А.В. Хомича, викладача-методиста Т.П. Герасимик - Чернової / упорядники Т.П. Кузьмич, Н.П. Літвинчук. – Любешів, 2021 р. – 63 с.